

Roderick Floud en Paul Johnson (eds.), *The Cambridge Economic History of Modern Britain* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004) Vol. I Industrialisation 1700-1860, 536 p. ISBN 0521527368, Vol. II Economic Maturity 1860-1939, 552 p. ISBN 0521527376, Vol. III Structural Change and Growth 1939-2000, 473 p. ISBN 0521527384

Deze serie is de opvolgster van *The Economic History of Britain since 1700* van R. Floud en D. McCloskey (eds.), in 1981 verschenen in twee delen en in 1994 als vernieuwde editie in drie delen. Vergeleken met de sterk kwantitatieve en neoklassieke aanbodbenadering van de eerdere uitgaven is de huidige editie meer eclectisch van aard. Dat zien wij bijvoorbeeld terug in de keuze van de thema's. In de diverse delen zijn nieuwe onderwerpen toegevoegd zoals de *household economy* (vol. I), consumptie (I), de ontwikkeling van *human capital* (I, II, en III), transport en mijnbouw (I), *industrial relations* (III). Tevens is er aandacht voor regionale ontwikkelingen met twee hoofdstukken over Schotland (I en II) en één over regionaal ontwikkelingsbeleid (III). De drie boeken zijn voorzien van heldere grafieken en tabellen, een bibliografie en een uitgebreide index.

Evenals de vorige editie start elk boek met een overzichtshoofdstuk. In deel I is dat een essay van Joel Mokyr over de Britse economische groei tijdens de Industriële Revolutie. Het nieuwe cijfermateriaal dat beschikbaar is gekomen sedert de laatste editie bevestigt het bekende beeld van een zeer trage toename van het bruto binnenlands product (BBP) per hoofd in de cruciale periode 1760-1830. De inmiddels bekende verklaring hiervan is dat de technologische vernieuwingen plaatsvonden in sectoren die aanvankelijk nog erg klein waren. Volgens Mokyr moet daarom het klassieke tijdvak van de Industriële Revolutie worden gezien als een incubatieperiode, waarin technologische ontwikkeling minder snel dan vroeger opliep tegen afnemende meeropbrengsten. De resulterende volharding van technische veranderingen en de toepassing van 'useful knowledge' is het kenmerkende verschil met Azië en markeert de 'Great Divergence'. Mokyr heeft in navolging van zijn theorie in *The Gifts of Athena* het begrippenkader van *macro* en *micro inventions* ingewisseld voor *formal* en *propositional knowledge*.

Deze gedachtegang sluit aan bij wat David Mitch stelt over de economische betekenis van opleiding en scholing van de Britse beroepsbevolking en bij Kristine Brulands opvatting over de rol van innovaties: technische verandering was niet slechts een proces gerelateerd aan stoom en textiel maar een breed gedragen *social propensity to innovate*. Deze verdere ontmaskering van de Industriële Revolutie als louter technologisch wonder vinden wij ook bij Pat Hudson die wijst op de pluriforme bedrijfsstructuur in deze periode, de vele familiebedrijven en de grote variëteit in bedrijfsgroottes. Kortom, het waren niet alleen maar entrepreneurs en uitvinders die bijdroegen aan de transformatie.

De rol van de vraagkant van de economie in de Industriële Revolutie werd door auteurs als Nick Crafts en Knick Harley in de vorige editie nog afgedaan als onbetekend. Ook nu stelt Harley dat de buitenlandse handel noch de afschaffing van tarieven als de *corn laws* kunnen worden gezien als een logische oorzaak van verdere industrialisatie en *sustained growth*. Toch is hij minder extreem dan eerst: het kan immers niet ontkend worden dat handelsgroei en industrialisatie op zijn minst samenvielen. Nog positiever over de rol van de vraag is Maxine Berg in haar essay over consumentengedrag in de negentiende eeuw, een interessant onderwerp dat overigens nog in de kinderschoenen staat. Deel I bevat voorts een zeer boeiend hoofdstuk over de bevolkings-

ontwikkeling door Tony Wrigley en een mooi overzicht van de stand van zaken in het *standard of living* debat en de (on)bruikbaarheid van gegevens over lichaamslengte door Hans-Joachim Voth.

Het tweede deel *Economic Maturity* omvat de periode 1860-1939 en begint met een overzichtsartikel van Nick Crafts. De hoofdvragen in dit boek betreffen het vraagstuk van de vermeend slechte Britse prestaties rond de eeuwwisseling (de zg. *climacteric*) en de langetermijneffecten van de crisis en de crisismaatregelen in het Interbellum. Er zijn nog maar weinig auteurs die verdedigen dat de Britse prestaties aan het eind van de negentiende en begin twintigste eeuw ronduit slecht waren. Toch zijn er vele nuances. Crafts verwerpt het idee van de *climacteric* op basis van de niet ongunstige macrocijfers van de economie. Hij sluit hierbij aan bij de positie van McCloskey in de vorige editie. Ook indien er wordt uitgegaan van endogeen veroorzaakte groei van de totale factor-productiviteit, dan is de Britse groei niet teleurstellend. De snellere groei van economische rivalen als de Verenigde Staten en Duitsland was een onvermijdelijk *catching up*-proces. Deze positie wordt ondersteund door Gary Magee in zijn hoofdstuk over technologische veranderingen in de industrie. Elders in dit deel kunnen we echter lezen dat het Engeland toch minder goed was voorbereid op de tweede Industriële Revolutie. De comparatieve voordelen van de economie lagen in de oude *staples* en niet in de nieuwe industrieën die meer gebruik maakten van menselijk kapitaal en R&D (zie ook het hoofdstuk van Knick Harley in dit deel). Een zelfde positie treffen we aan bij Tom Nicholas: in de Britse industriële ontwikkeling stond een technologie centraal die vooral gebruik maakte van *skilled labour* en die verhoudingsgewijs weinig kapitaalintensief was. Ook stelt hij dat de Britse instituties niet bevorderlijk waren voor groei en hij wijst daarmee op de remmende werking van de vakbonden, de kapitaalmarkten en de *corporate governance*-structuur. Barry Eichengreen borduurt hierop voort in zijn hoofdstuk over het Interbellum. Engeland had een verouderde kapitaalstructuur die in de crisisjaren werd beschermd door importtarieven en door een overheidspolitiek gericht op concentratie. Deze structuur hield inefficiënte bedrijven en incompetent managers in stand, hetgeen slecht was voor vernieuwing en werkgelegenheids groei.

Het verhaal van de Britse achteruitgang ten opzichte van andere Europese landen is ook één van de thema's van het derde deel: *Structural change and growth 1939-2000*. Merkwaardig genoeg valt dit deels in de periode 1945-1973, een tijdvak waarin ook het Verenigd Koninkrijk een ongekend snelle groei van het VBP en het VBP per hoofd van de bevolking doormaakte. Er was volledige werkgelegenheid en weinig inflatie. Aandacht is er voor de rol van de nationalisaties van sectoren van de Britse economie, waarbij Leslie Hannah de mythe doorprikt als zou dit in het Verenigd Koninkrijk op een veel grotere schaal hebben plaatsgevonden dan in andere West-Europese landen. Overigens bleken de economische prestaties in de periode van nationalisaties niet ongunstiger dan die tijdens de dereguleringen van de jaren tachtig. Andere mythes worden ook ontkracht. In het hoofdstuk van William Brown krijgen de vakbonden een positieve waardering voor hun rol in de loonmatiging gedurende de jaren veertig en vijftig. In het algemeen wordt de periode tot en met de jaren zestig gunstig beoordeeld. In het hoofdstuk van Jim Tomlinson over het economisch beleid wordt de balans opgemaakt van het Thatcher-experiment van de jaren tachtig. De auteur is niet positief over de effecten hiervan op de werkgelegenheid en de inkomensongelijkheid. Het is ook Tomlinson die er op wijst dat er onder de Britse economisch historici een hardnekkige neiging tot *declinism* bestaat, dat wil zeggen, het interpreteren van de Britse economie

sche prestaties in termen van relatieve achteruitgang en verval. Daaraan maakt Robert Millward zich in ieder geval niet schuldig. In een uitstekend hoofdstuk over de opkomst van de diensteneconomie kenmerkt hij het proces van de deïndustrialisatie als een proces van voortdurende economische modernisering. De groei van de dienstensector gedurende het laatste kwart van de twintigste eeuw onderscheidde zich van die in het derde kwart doordat deze veel minder arbeidsintensief was en zich meer richtte op de voortbrenging van diensten voor de industrie en *traded services* dan voor de arbeidsintensieve kwartaire sector.

Het grote pluspunt van deze editie ten opzichte van de vorige editie is dat er in tussentijd veel meer materiaal beschikbaar is gekomen over de internationaal vergelijkende prestaties van de Britse economie. Productieve kwantitatief economisch historici als Nick Crafts en Steve Broadberry hebben hier in belangrijke mate aan bijgedragen. Hun resultaten en bevindingen worden door veel auteurs van de serie gebruikt en daarmee verdicht tot een nieuwe visie op de Britse economische ontwikkeling. Een voorbeeld hiervan kan men vinden op p. 261 van deel III in het reeds genoemde hoofdstuk van Millward. De visie is kortweg de volgende: tot 1870 was Engeland de leidende economie in de wereld met het hoogste BBP per hoofd van de bevolking. Na 1870 raakte het land deze plaats kwijt aan de Verenigde Staten. Dit proces van *overtaking* werd niet veroorzaakt door een snellere productiviteitsgroei in de Amerikaanse industrie. De Verenigde Staten hadden al sinds lange tijd een industriële voorsprong op Engeland. Het waren vooral sectorale verschuivingen van de werkgelegenheid uit de landbouw naar de dienstensector, gekoppeld aan een snelle groei van de productiviteit binnen de dienstensector die de Verenigde Staten aan een voorsprong hielpen. Ook de opmars van Duitsland ten opzichte van Engeland verliep vooral via de uitstroom van werkgelegenheid uit de landbouw naar de diensten. De Britse economie had dit proces van structurele verandering al veel eerder doorgemaakt en kon logischerwijs hieruit geen productiviteitswinst meer boeken. De relatieve verslechtering van de Britse industriële positie werd pas in de twintigste eeuw zichtbaar, eerst ten opzichte van de Verenigde Staten en later ten opzichte van Duitsland. Hiermee is ongemerkt een nieuwe ‘canon’ van de moderne economische groei in het Verenigd Koninkrijk ontstaan.

Recentelijk is deze visie echter aangevallen door Marianne Ward en John Devereux die met nieuw cijfermateriaal hebben aangetoond dat het Britse BBP per hoofd al vóór 1870 lager lag dan het niveau van de Verenigde Staten. Dit impliceert dat de Verenigde Staten ook in de dienstensector en in de landbouw toen al voorop lag. Hiermee verandert het internationale perspectief van de Britse economie in de negentiende eeuw ingrijpend. Anderzijds is de ‘*Manufacturing Failure Hypothesis*’ over de vermeend slechte prestaties van de Britse industrie in de twintigste eeuw ook onder vuur komen te liggen. Alan Booth heeft onlangs beweerd dat de twintigste-eeuwse en vooral de naoorlogse concurrentiepositie van de Britse industrie beter was dan tot nu toe is gesteld en dus niet louter in de extreme beelden kan worden vervat van *Fordism* versus *flexible production*. Mijn voorspelling is dan ook dat in een volgende editie van deze in alle opzichten voortreffelijke uitgave de bovenstaande visies zullen worden bijgesteld met als resultaat een nog rijkere blik op het Britse economische verleden.

Herman de Jong
Rijksuniversiteit Groningen